

МУЗЕЙНИЙ КОМПЛЕКС «ЛЕМКІВСЬКЕ СЕЛО»

У статті подається історія створення та загальна характеристика експозиційних залів Музейного комплексу «Лемківське село».

Ключові слова: Монастирська, музей, лемківська культура, Музейний комплекс «Лемківське село».

Музей лемківської культури і побуту в м. Монастирських був відкритий 3 листопада 1996 р. при районному відділенні товариства «Лемківщина», яке утворене 15 грудня 1990 р. з метою збереження і популяризації культури лемків.

Ініціаторами відкриття музею виступили активісти товариства «Лемківщина» о. Анатолій Дуда, Михайло Громосяк, Стефанія Гурей, Орест Гойняк, Марія Микитин, Михайло Тиханський та інші.

Будівля музею в минулому належала ДАЕК «Тернопільобленерго» і була передана в 1996 р. на баланс Монастирського районного відділення товариства «Лемківщина», на кошти якого було зроблено капітальний ремонт. У 2001 р. музей отримав звання народного. Першим директором був Михайло Миколайович Тиханський.

1 листопада 2005 р. на базі майна та експонатів Монастирського народного музею лемківської культури і побуту створено установу Тернопільської обласної ради «Монастирський обласний комунальний музей лемківської культури і побуту». Директором було обрано Багірову Надію Володимирівну.

16 вересня 2011 р. прийнято рішення сесії обласної ради реорганізувати установу Тернопільської обласної ради «Монастирський комунальний музей лемківської культури і побуту» і на її базі створити установу «Музейний комплекс «Лемківське село». Директором установи став М.М. Тиханський. На сьогоднішній день науковими співробітниками музею є Грабчак Валентина Миколаївна і Віра Дмитрівна Сисак, о. м. Анатолій Дуда – Квасняк. Головним бухгалтером – Марія Іванівна Питлюк. Всі працівники музею мають лемківське коріння.

Музейний комплекс, який включає об'єкти під відкритим небом, є за своїм характером етнографічним. Його експозиція побудована за

тематичним принципом, у яких знаходяться 8 експозиційних залів і 6 будиночків. Тут представлена матеріальна і духовна культура Лемківщини. Це єдиний музей в Україні, в якому зосереджено найбільшу збірку (понад 3 тис. предметів) пам'яток історії, мистецтва і побуту переселенців-лемків.

Починається експозиція з передпокою, де поміщені карта Лемківщини, грамоти, якими були нагороджені Монастирська організація Всеукраїнського товариства «Лемківщина» і Монастирський народний хор «Яворина», інформаційні стенди та макет лемківського обійстя.

Лемки, незважаючи на природну ізоляцію, створили багату, самобутню духовну культуру, дбайливо ставились до своїх звичаїв, традицій. Велику роль у духовному житті наших предків відігравала церква, оскільки християнство в Західних Карпатах почало поширюватися задовго до офіційного хрещення Київської Русі у IX ст., а саме в часи місіонерської діяльності слов'янських проповідників Кирила і Мефодія.

Експозиція, присвячена духовній культурі лемків, розміщена у двох залах. У другому залі зібрано старовинні ікони XIX–XX ст., церковна вишивка, фотографії видатних діячів церкви, макети церков (автор Орест Гойняк), парафіяни яких були переселені в м. Монастирська і Монастирський район – села Чарна, Прислопи, Ганчова, Висова, Щавник, Баниця, Розділе, Мілик, Верховня Велика, Мохначка, Поворозник, Мушинка, Астрябик, Сквірне, Мацина Велика, Тилич, Солотвини, Перегонина, Злоцьке, Жегестів, Бортне, Ростока Велика, Лабова, Бліхнярка.

Центральне місце в другому залі займає скульптура Пресвятої Богородиці (гіпс), подарована сім'єю Ждиняків. Тут же експонуються старовинні молитовники, предмети культового призначення, макети мурованого дев'ятибанного храму святих апостолів Петра і Павла (1872 р.) села Криниці (Республіка Польща) та дерев'яної церкви Покрови Пречистої Богородиці села Рихвальд (Овчари) (Республіка Польща), збудованої у 1653 р., фотографії лемківських храмів, картини сучасних художників на релігійну тематику.

Четвертий експозиційний зал – лемківська світлиця, парадна кімната лемківської хижі, призначена для прийому гостей. Тут були кращі меблі: шафи, куфри, комоди, психи (дзеркало), кременц, дерев'яне різблене ліжко, скрині з сімейними реліквіями. Стіни прикрашали ікони та вишивки.

У п'ятому залі зібрано предмети побуту лемків. На стінах – репродукції картин відомого лемківського художника Никифора (Епіфанія Дровняка) та авторські копії циклу гравюр «Лемківський іконостас» Василя Мадзеляна, присвячений історії та культурі лемків.

У п'ятому залі зібрано предмети побуту лемків. На стінах – репродукції картин відомого лемківського художника Никифора (Епіфанія Дровняка) та авторські копії циклу гравюр «Лемківський іконостас» Василя Мадзеляна, присвячений історії та культурі лемків.

Тут представлені архівні матеріали (документи, листи, фотографії), наукова та художня література, лемківські періодичні видання.

У шостому експозиційному залі представлено традиційний лемківський одяг, взуття. До середини XIX ст. лемки виготовляли одяг виключно з полотна (конічного, лляного) та сукна домашнього виробу. Одяг і взуття шили самі. У другій половині XIX ст. народні тканини поступово замінила фабрична продукція, хоч

форма одягу зберегла народні традиції.

Жіночий одяг: спідні сорочки, спідниці (кабати), фартушки (запаски), камізельки (лайбики), корсети (горсети), кожушки, хустки (казьмирки, баранкова) та взуття – керпці, черевики (руминки).

Чоловічий одяг: сорочка (кошеля), літні штани (сподні), камізелька (лейбик), сердак, гунька та взуття — кerpці, чоботи (скірні).

Доповнює експозицію колекція ляльок в національному одязі, виготовлена Іреною Омельченко-Криницькою.

У цьому ж залі на комоді знаходяться вироби з лози, музичні інструменти, жіночі сумочки.

У кри-
тому стела-
жі — колек-
ція старо-
винних та

сучасних грошей, жіночі прикраси, само-
робні гаманці, чоловічі бритви та інші.

У ткацькій кімнаті (сьомий експо-
зиційний зал) зібрані знаряддя обробки
вовни, льону, коноплі: ткацький верстат,
прядки, кужелі, веретена, мотовила, че-
сальниці, зразки пряджі та домотканого
полотна.

В останньому, восьмому, експози-
ційному залі показані інструменти і пред-
мети домашнього побуту: колекція старовинних годинників, столярні,
слюсарні, сільськогосподарське знаряддя.

Також до «Музейного комплексу» відносяться 6 експозиційних
будиночків, які знаходяться на Ватряному полі, в яких представлена
церковна вишивка, майстерні: столярна, кравецька і гончарна і подвір'я
газди з села Мілік — експонати жителів із села Доброводів.

Крім будиночків тут також є капличка, дзвіниця і криниця, побу-
довані за ініціативи о. Дуди при підтримці Івана Гути — героя України.

У першому експозиційному будиночку під назвою «Лемківська
світлиця» на огляд відвідувачів представлено старовинні ікони XIX—

XX ст., вишиті рушники, сорочки, плахти, церковні фани, обруси, священні ризи, які були поофірувані із церков Монастириського району. А також стародруки, престол, дзвіночки, стародавній хрест, підсвічники, салфетки, лампадки.

Вишивка – це той пласт духовно-мистецької культури українського народу, для дослідження якого важлива взаємоузгодженість відомостей із суміжних галузей наук та професійно-творчий досвід праці її творців.

Витоки створення вишивок вкорінені в історії батьківсько-материнського

роду, на-
родній науці жити згідно з християнською мораллю, невтомно працювати й любити Батьківщину.

Вишивка Лемківщини – самобутнє, оригінальне явище в історії українського народного мистецтва. Їй притаманні основні риси, які загально характеризують українську народну вишивку. Вони вирізняються з подібністю орнаментальних мотивів, прийомів композиційної будови і колориту. У лемківській вишивці переважає рослинний орнамент. Це симетрично розташовані галузки з листків, квітів, пуп'янків. Подекуди трапляються

стрічкові композиції з геометричних і стилізовано-рослинних мотивів. Кольорова гамма стримана, побудована на поєднанні основної червоної барви з незначною кількістю темно-синьої або чорної. Іноді вони доповнюються зеленим, фіолетовим та жовтим кольорами. Було поширене вишивання по складках – біля комірів і манжетів сорочок, на запасках, фартухах тощо.

Лемкині були і є вправними майстринями. Вони починали вишивати з дитячих років, так і до сьогодні бережуть материнську науку про вишивку як красу промислів, душі нашого народу.

В експонованих виробках різно відчутні традиції лемківського вишиваного мистецтва. Рушники, сорочки, плаhti, церковні фани, фелони, обруси оздоблені унікальною колоритною ручною або машинною вишивкою шовковими і бавовняними нитками.

У другому будиночку – «Лемківській столярній» експонуються інструменти столяра, станок, верстат. У будинку також є ліжко, стіл, прядка, бамбетлі, де проживала й одночасно працювала сім'я столяра.

З найдавніших часів деревина на Лемківщині була важливим природнім матеріалом для господарювання. Її таємниці (фізичні й декоративні властивості) чоловіки засвоювали з юнацького віку, допомагаючи старшим у заготівлі лісу, зведенні споруд, виготовленні побутового начиння тощо. Лемківські майстри добре володіли майже всіма технологіями деревообробництва: теслярством, столярством, бондарством, різьбленням, рідше – токарством. Вони могли працювати осібно, родинами або об'єднуватися в «гурти», товариства, цехи. Таємниці обробки деревини переходили з покоління у покоління. Водночас передавалася і художня традиція ремесла, закладена в узагальнені стереотипи виробів.

Лемківські дерев'яні вироби минулих століть, як відомо, зручні в користуванні, міцні, достатньо прикрашені. Їх іноді важко відрізнити від аналогічних бойківських предметів – настільки близькі їх декоративні засади.

У третьому експозиційному будиночку – «Будинку гончара» знаходиться гончарна піч, гончарний круг, знаряддя гончара і вжитковий посуд, а також виставка гончарних виробів, подарованих музею від Олі Кузневич.

На жаль, гончарний промисел зберігся лише в селі Гончарівка Монастириського району. У 80-х рр. ХХ ст. ним займалося 15 родин, а сьогодні – 4.

У Глинках гончарювали у кожній другій хаті. І досі гончарі пам'ятають односельців, які займалися цією важливою справою. Тож нерідко тут поза господарськими будівлями видніються гончарні печі, що залишилися від батьків. Тепер гончарюють лише родини Вдовинів Віктора та Івана.

У багатьох майстрів не було майстерень, і вони працювали в хаті, де проживала вся родина, часто багатодітна. Серед таких майстрів був і Іван Михайлович Бойко, який присвятив своє життя цій важливій справі.

Іван Михайлович народився 1932 р., член Спілки майстрів народного мистецтва України. Навчався гончарного ремесла в стрія Олексі Поповича, що виготовляв ужитковий посуд. Від нього майстер перейняв усі тонкощі ремесла, почав працювати самостійно за гончарним кругом з десяти років. У доробку І. Бойка є не тільки традиційний для осередка набір вжиткового посуду, але й глиняна скульптура малих форм, дитяча іграшка. Типологія його виробів ужиткового посуду досить широка. І. Бойко чи не єдиний з майстрів, який вмів виготовити глечики на молоко – «двійнята», збанки, горщики, миски, мисочки макітри, вазони, кружки, сільнички, великі вази, свічники, в яких цікавий формотворчий елемент доповнювався орнаментальним декором.

Майстер виготовляв чорний, димлений посуд. Щоб його випалити, необхідно наготувати «грубшу» піч, на яку йде 2 кубометри сухих дров, а ще щільно засипати отвір печі землею, щоб вироби не були «ласі» і залишити на 15 днів.

Виготовляв майстер найпоширеніший вид керамічної народної скульптури – іграшку-свистунець, яку ліпили в кожному селі. Будучи на творчих семінарах у Києві, Запоріжжі, на святах ремесел, він ділився досвідом з іншими гончарями і багато взяв із практичного досвіду колег.

Гончарство як явище народної культури зберегло духовний зв'язок різних поколінь, в якому традиція така сильна, що виокремила народне мистецтво від сторонніх явищ.

Іван Бойко передавав своє ремесло синам, а ті також передають знання дітям. Із покоління в покоління бережеться традиція вміння ро-

бити макітри, вазони, горщики з покришкою, свічники, миски, мисички, копилки. Йдеться не про копіювання, повторювання одних і тих самих форм, а глибоко духовний зміст, що виявляється у цих формах.

Характер гончарних виробів передбачає наявність широкорозвинутої художньої системи, в основі якої лежить декоративність. Показово, що посуд цього осередку не набув з часом істотних змін, доповнень (додалися тільки горщики на «чинахи») і передусім це стосується певної консервації форми, які ніколи не мали малозначущих, другорядних елементів, донесли через століття реліктовий первень виробів. Макітри відзначаються високою якістю, мають міцний черепок і різну місткість.

Макітри Івана Бойка відмінні за формою, для них характерна плавна, дугоподібна лінія стінок від маленького денця до вінець.

У наступному будиночку, який отримав назву «кравецький», знаходяться такі експонати: комод, лави, стіл, шафа, ліжко, підвісна колиска, стіл, лавка, швейна машинка, образи, куферки, вішалка, карта. На даний час тут представлена виставка ляльок у лемківському строї відомої майстрині – кравчині Ірени Криницької, яка вклала в них свої спогади і душу про одяг рідного краю. Справа кравчині потребує великої відповідальності й вміння правильно виконати роботу з викрою і пошиття одягу, а ляльковий одяг потребує ще більше часу, щоб його виготовити. Отже, кравці – це фахівці, які можуть виконати технологічну обробку будь-якого, навіть найскладнішого, вузла одягу і зібрати всі його деталі в готовий виріб.

У «Музейному комплексі» проводяться заходи з метою популяризації самобутньої культури лемків, їх традицій, звичаїв та обрядів. Діє виставка творів аматорів і професійних мистців Лемківщини. Впродовж року експонуються тематичні виставки, періодично організовуються пересувні виставки.

Зібрано колекцію відео- та аудіокасет, компакт-дисків із записами лемківських фестивалів, старовинних лемківських пісень у виконанні професійних співаків і аматорів, які демонструються відвідувачам.

Щороку Монастириський музей відвідують тисячі гостей з України та зарубіжжя, поповнюють його фонди раритетними сімейними реліквіями.

Керівники «Музейного комплексу «Лемківське село» при сприянні обласної ради та місцевих рад ставлять перед собою мету перспективного розвитку «Лемківського села», а саме: створення літнього дитячого табору відпочинку, автомобільної стоянки на 5 тис. машин, велосипедну і пішохідну доріжку, дитячий спортивний майданчик, літніх будиночків відпочинку, наметових містечок, сектора для розташування торгових точок громадського харчування, які будуть працювати цілодобово; виставкового залу на 18×12 м, лемківських хиж всіх типів (Г-подібних, П-подібних, однорідних), приміщення кузні, приміщення

для запасних фондів музею; перевести з Лемківщини типові будиночки, в'їзного знаку «Лемко і Лемкиня» в дереві.

Тож запрошуємо відвідати наш «Музейний комплекс «Лемківське село», ознайомитися з унікальними експонатами, послухати лемківські співанки та почитати лемківські часописи. Кожного дня музейні працівники в очі-

куванні зустрічей з новими відвідувачами, яким завжди раді.

Myhaylo Tyhanskyi

THE MUSEUM COMPLEX «THE LEMKO VILLAGE»

The history of the establishment and the Museum complex «The Lemko village» exhibition halls general characteristic is presented in the article.

Key words: Monastyr'ska, museum, the Lemko culture, the Museum Complex «The Lemko village» exhibition halls.